

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ЕКСПЕРТНИЙ СУПРОВІД ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ДОСВІД ЄС

QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION AND ITS EXPERT SUPPORT: THE EU EXPERIENCE

УДК 378.014.5(4):005.6

Ірина Соколова

ORCID iD 0000-0003-4425-1859

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри організації вищої освіти,
охорони здоров'я та гігієни,
Донецький національний медичний університет
бульв. Шевченка, 80, 87500, Маріуполь, Україна,
i.v.sokolova1808@gmail.com

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПІДХОДИ І ПРАКТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті на основі аналізу широкої джерельної бази представлено національний контекст реформ вищої освіти у країнах Південної Європи (Іспанії, Італії, Португалії та Греції) відповідно до стратегії формування Європейського простору вищої освіти. Автором з'ясовано, що ці країни, хоч і відрізняються національними особливостями інституціональних перетворень у галузі вищої освіти, демонструють досвід успішної реалізації освітньої політики Європейського простору вищої освіти, з врахуванням національних пріоритетів та історичних традицій. Для впровадження національних законів про вищу освіту, гармонізованих із «Стандартами та рекомендаціями щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти», агенції із забезпечення якості вищої освіти та заклади вищої освіти Іспанії, Італії, Португалії та Греції роблять акцент на процедурах забезпечення якості, орієнтованих на навчання, викладання та результати досліджень. У статті висвітлено організаційну, змістовну та процедурну діяльність органів управління якістю вищої освіти. Охарактеризовано компетенції національних агенцій із забезпечення якості вищої освіти, описано загальні підходи і процедури забезпечення якості. Визначено тенденції у реалізації європейської концепції забезпечення якості вищої освіти як напрямки динамічних організаційних і процесуальних змін у національних системах вищої освіти: інституалізація систем, інтернаціоналізація діяльності агенцій із забезпечення якості вищої освіти, гармонізація Європейських стандартів, критеріїв і показників забезпечення якості. Особлива увага в статті приділяється внутрішнім системам забезпечення якості в закладах вищої освіти під керівництвом та за методичної підтримки національних органів. Описано європейські практики створення систем якості вищої освіти, охарактеризовано загальні і специфічні процедури зовнішнього і внутрішнього забезпечення якості в країнах Південної Європи.

Ключові слова: акредитація; вища освіта; забезпечення якості; національні агенції; освітні програми; практики і процедури забезпечення якості; ECTS.

<https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.2.14>

Вступ. «Забезпечення якості вищої освіти є вимогою сучасності, ключовим принципом Бонської декларації та незаперечним пріоритетом для академічної спільноти і державної освітньої політики країн Європи та інших розвинених країн світу», – наголошено у «Стратегії Національно-

го агентства із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) до 2022 р.». «Місія НАЗЯВО – стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості» на засадах визначених ціннісних орієнтирів (партнерства, відповідальності, доброчесності, відкритості тощо), використовуючи «кращі світові практики при повазі до національної освітньої традиції» (НАЗЯВО, 2019).

Сучасні дослідження у галузі педагогіки враховують тенденції розвитку світової і європейської освітньої політики щодо забезпечення якості вищої освіти. Різні національні і соціокультурні контексти реалізації європейської стратегії забезпечення якості формують цілісне знання про загальноєвропейську модель і стандарти забезпечення якості, а також про умови, процедури, показники і критерії оцінювання якості. Разом із дослідниками ми занурюємося у проблематику інституційного забезпечення політики вищої освіти (Хоружий, 2016) і контролю якості вищої освіти у країнах Європейського Союзу (Долинська, 2017); осмислюємо поняття європейського виміру якості вищої освіти (Клімова, 2016) та її забезпечення в контексті інтернаціоналізації освітнього простору (Формування європейського виміру, 2019).

Системи внутрішнього і зовнішнього забезпечення якості вищої і університетської освіти описано на прикладі Німеччини, Нідерландів, Фінляндії (Кристочук, 2016), Австрії (Шийка, 2016), Швеції (Цюк, 2016), Польщі, Естонії (Розвиток системи забезпечення якості, 2015).

Утім, попри існуючий інтерес науковців до європейських систем вищої освіти, діяльність агенцій із забезпечення якості вищої освіти у країнах Південної Європи ще не була предметом компаративного дослідження.

Мета статті – проаналізувати підходи і практики забезпечення якості вищої освіти у країнах Південної Європи, які дають уявлення про загальне і специфічне у реалізації європейської концепції забезпечення якості.

Для реалізації мети було конкретизовано дослідницькі завдання: Які тенденції простежуються у діяльності агенцій із забезпечення якості вищої освіти? Які підходи детермінують зміни? Які підходи і процедури щодо забезпечення якості вищої освіти є спільними для країн Південної Європи?

Методологія і методика дослідження. Кореспондуючись із визначеною метою і сформульованими дослідницькими завданнями, компаративний метод було визначено в якості провідного, а дослідження набуло формату компаративного. За видом компаративне дослідження є регіональним, оскільки ми обмежили просторову область, обравши чотири країн Південної Європи, які входять до одного з трьох політико-економічних регіонів Європейського Союзу: Іспанія, Італія і Португалія – до Південно-Західної Європи, Греція – до Південно-Балканської Європи (Кондратюк, 2016, с. 12).

Найбільшими державами Південної Європи за кількістю населення є Італія (60,3 млн.), Іспанія (46,7 млн.), Португалія (10,3 млн.) і Греція (10,7 млн.) (Eurostat, 2020). На початок 2019 р. Італія входила до Топ-10 найбільших світових економік за рівнем ВВП (\$ 1,93 трлн.), а Іспанія – до Топ-

5 найбільших європейських економік (\$ 1,31 трлн.) (Landlord, 16.01. 2019).

Обрані для компаративного аналізу країни є членами ООН, ОЕСР, ЄС, НАТО, мають схожі загальні умови розвитку вищої освіти у контексті європейських трендів як активні учасники Болонського процесу. Тож, аналізуючи моделі і практики забезпечення якості, ми враховували європейський і національні контексти розвитку національних систем вищої освіти.

Виокремлення низки принципів, як теоретичних концептів дослідження, забезпечує, на наш погляд, наукову коректність зіставлення педагогічного явища у досвіді країн Південної Європи. Такими принципами вважаємо: «пріоритет спрямованості розвитку освітніх систем на плекання гуманістичних цінностей» (Цюра, 2015, с. 28), до яких відносимо культуру якості у сукупності цінностей, етичних норм і добросовісної поведінки всіх суб'єктів; імпліцитності (зарубіжні моделі якості не порівнюються з вітчизняною); об'єктивності (наводяться типові й достовірні факти, інтерпретуються інформація із автентичних джерел); узгодженості у тлумаченні базових понять дослідження та їх інтерпретації в іншомовному дискурсі.

Основними методами дослідження обрано опис систем вищої освіти і діяльності агенцій із забезпечення якості; аналіз і синтез – для виокремлення специфічних особливостей забезпечення якості, зокрема моделей і процедур, узагальнення – з метою визначення спільних підходів щодо проведення акредитаційних експертиз, процедур оцінювання освітніх і наукових програм.

Системи вищої освіти країн Південної Європи: національні контексти. У Королівстві Іспанія заклади вищої освіти класифікують за належністю до університетського або неуніверситетського секторів. За даними Реєстру Міністерства освіти та професійної підготовки Іспанії у 2018–2019 н. р. університетський сектор вищої освіти представлено 84 університетами, 50 з яких – державні, 34 є приватними (Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, 2019). Створення і функціонування університетів регулюється спеціальним Законом, який приймається Парламентом Іспанії за пропозицією уряду та за умови дотримання національних вимог, зокрема до кількісного і якісного складу викладачів і дослідників.

Система вищої освіти **Республіки Греція** представлена двома окремими секторами, які включають 25 закладів вищої освіти. До університетського сектору входять університети, національні технічні університети та Вища школа образотворчих мистецтв. Технологічний сектор представляють технологічні інститути освіти (ТЕІ) та Школа педагогічної та технологічної освіти (Eurydice, 2020). У ТЕІ пропонуються програми навчання за такими галузями знань: графічне та образотворче

мистецтво, економіка та адміністрування, охорона здоров'я, сільське господарство, інженерія / технології, харчові технології та музика. Кожен заклад технологічної освіти має запровадити програми щонайменше з двох галузей знань (Education system Greece, 2015, p. 7).

За даними Євростату у 2018 р. систему вищої освіти в **Італії** утворюють 97 закладів вищої освіти: університети (включено політехніки), Вищі школи мистецтва та музики (Alta formazione artistica e musicale – Afam); Вищі мовні школи (Scuole superiori per mediatori lingvistici – SSML); Вищі технічні інститути.

Кількісні дані свідчать про диферсифікацію системи вищої освіти у цій країні: 61 державний, 19 приватних університетів, 11 приватних онлайн університетів, 6 спеціальних шкіл вищої освіти, які здійснюють підготовку за докторськими програмами. За розміром (за кількістю студентів та з урахуванням як державних, так і недержавних університетів) у країні 12 великих університетів із понад 40-тисячним контингентом студентів, 29 середніх університетів із кількістю студентів від 15 000 до 40 000 осіб та 56 малих університетів (включаючи спеціальні школи) з контингентом, менше, ніж 15000 студентів (ENQA Agency Review, 2019, p. 5).

У 2018 р. в **Португалії** функціонувало 118 закладів вищої освіти, 39 з яких були державними – 14 університетів та 20 політехніків. У державній власності також п'ять закладів вищої військової освіти. Особливістю національної системи є розвиток приватного сектору вищої освіти, до якого входять 79 приватних установ, зокрема 4 університети та 55 політехнік.

Португалія має бінарну структуру вищої освіти: політехніки відповідають за забезпечення професійно орієнтованих освітніх програм, а університети – за академічні освітні програми. Право присуджувати докторські ступені надано тільки університетам. Політехніки зосереджені на професійно орієнтованих та прикладних дослідженнях і мають право присуджувати лише бакалаврські та магістерські ступені (OECD, 2019).

Політехнічні університети забезпечують професійно-практичну підготовку у таких галузях знань, як медсестринство, освіта, бухгалтерський облік та охорона здоров'я. В університетській і політехнічних секторах вищої освіти практикують навчальні програми подвійного диплому («перехресного вступу») за галузями знань: інженерія, технології, управління, освіта, спорт та гуманітарні науки.

До Всесвітнього рейтингу університетів Times Higher Education 2020 (включено 1400 кращих університетів із 92 країн світу) увійшли 128 університетів з чотирьох країн Південної Європи (WUR, 2020).

Упровадження Європейської кредитно-трансферної системи (ECTS), моніторинг впровадження

якого зазвичай здійснюють зовнішні органи забезпечення якості вищої освіти, також розглядають в якості інструменту покращення її якості.

За цим показником агенції, які проводять процедури зовнішнього моніторингу якості вищої освіти, оцінюють упровадження елементів ECTS: визначення результатів навчання і кредитного навантаження студентів; застосування установами документів, що підтримують ECTS (Каталог навчальних курсів, Договір про навчання тощо); своєчасне визнання і трансфер кредитів; наявність процедур оскарження визнання кредитів та таблиць розподілу статистичних балів, які репрезентують національну чи інституційну шкалу оцінювання (European Commission /EACEA /Eurydice, 2020, p. 54–60).

На платформі Виконавчого агентства ЄС з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури (EACEA) представлено результати моніторингу якості вищої освіти за показником упровадження ЕКТС. З досліджуваних країн тільки заклади вищої освіти Італії повністю відповідають п'яти умовам щодо упровадження ЕКТС для зовнішнього контролю якості (EACEA, National Policies Platform).

За результатами опрацювання ресурсів, розміщених на інформаційних платформах EACEA, Eurydice, Eurostat, ENQA та ін. визначено спільні характеристики розвитку систем вищої освіти в контексті вимог Болонського процесу. До найбільш суттєвих змін, що відбулися у національних системах за останнє десятиріччя, відносимо такі: поступове упровадження ступенів коротшого циклу; розвиток приватного сектору у вищій освіті, для якого створено відповідну законодавчу та нормативну бази; посилення уваги суспільства до ефективної діяльності університетів у сфері навчання, досліджень, трансферу знань; інтернаціоналізація університетської освіти; поступове упровадження в освітній процес всіх елементів ECTS як інструмента забезпечення якості вищої освіти.

Системи вищої освіти країн Південної Європи у контексті європейської концепції забезпечення якості. У процесі дослідження було проаналізовано нормативно-правову базу організації діяльності національних агенцій як уповноважених державами суб'єктів забезпечення якості (зовнішньої і внутрішньої) у країнах Південної Європи. Всі агенції мають статус повних членів Європейської асоціації із забезпечення якості (ENQA), Європейського консорціуму з акредитації (ECA), внесені до Європейського реєстру агенцій із забезпечення якості вищої освіти (EQAR); співпрацюють з мережею інших агенцій, зокрема CEENQA (Network of Central and Eastern European Quality Assurance Agencies in Higher Education) тощо (табл. 1).

Діяльність агенцій спрямована на упровадження зовнішніх і внутрішніх моделей і процедур забезпечення якості відповідно до європейської кон-

цепції забезпечення якості, основні принципи якої сприймаються європейською освітньою спільнотою як головні, суттєві постулати щодо забезпечення якості вищої освіти.

Таблиця 1

Компетенції і процедури забезпечення якості

Основні компетенції	Процедури забезпечення якості
<i>Республіка Греція. Hellenic Quality Assurance & Accreditation Agency (ADIP)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> Імплементація національної стратегії вищої освіти Забезпечення прозорого фінансування ЗВО; фінансування установ\ Центрив досконалості; Забезпечення якості вищої освіти; Валідація функцій ЗВО, тобто сертифікація внутрішніх систем забезпечення якості, навчальних програм, включаючи програми короткого циклу, навчання протягом усього життя, дистанційного навчання. 	<p>Зовнішнє оцінювання навчальних підрозділів ЗВО (факультетів чи шкіл); інституційне (зовнішнє) оцінювання; акредитація навчальних програм; акредитація внутрішніх систем забезпечення якості у ЗВО (HQA, 2015, p. 11).</p>
<i>Республіка Італія. The National agency for the evaluation of the university & research system (ANVUR)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> Супервізія національної системи оцінювання якості в університетах та науково-дослідних установах; зовнішнє оцінювання діяльності державних, субсидованих державою приватних університетів та науково-дослідних установ; керівництво діяльністю з внутрішнього оцінювання в університетах та дослідницьких установах; оцінювання ефективності державного фінансування, програм сприяння інноваційній та дослідницькій діяльності. 	<p>Акредитація нових програм і ЗВО; інституційна і програмна акредитації Інститутів культури та мистецтва; періодичне оцінювання акредитованих програм і установ; надання права (авторизація) на підготовку за програмами PhD і програмами післядипломної медичної освіти; оцінювання наукових досліджень, наукових структур, хабілітація професорів (ENQA Agency Review p. 6,10\69).</p>
<i>Португалія. Agency for Assessment & Accreditation of Higher Education (A3ES)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> визначення та забезпечення стандартів якості для національної системи; оцінювання та акредитація ЗВО; консультування держави з питань забезпечення якості вищої освіти; проведення досліджень та надання висновків щодо якості з власної ініціативи або на прохання держави; координація процедур оцінювання\ акредитації з міжнародними установами та організаціями. 	<p>Попередня акредитація циклів навчання; подальше оцінювання та акредитація ступеневих програм; інституційний аудит внутрішнього забезпечення якості (A3ES, 2018).</p>
<i>Іспанія. National Agency for Quality Assessment & Accreditation (ANECA, 2020)</i>	
<ul style="list-style-type: none"> акредитація та оцінювання діяльності викладачів; оцінювання університетських ступенів; поліпшення якості; моніторинг результатів та звітності на рівні університету; оцінювання дослідницької діяльності; участь у процедурах стандартизації та визнання університетських кваліфікацій як еквівалентів національних (ANECA). 	<p>Акредитація; оцінювання якості персоналу ЗВО, інституцій, програм (освітніх, наукових)</p>

Спільними для національних агенцій є цінності у реалізації основних напрямів діяльності, зокрема у забезпеченні якості академічного персоналу, соціального виміру і справедливого фінансування вищої освіти: професіоналізм, довіра, доказовість, неупередженість, прозорість, доброчесність, партнерство.

Механізми оцінювання якості та акредитації сприймаються агенціями як засоби захисту споживачів і надання «клієнтам» інформації про ринок вищої освіти і якість освітніх послуг. Відтак, діяльність національних агенцій *сприяє досягненню стратегічних цілей* щодо постійного удосконалення програм навчання; упровадження подвійної системи високої якості; розвитку міжнародного виміру вищої освіти і формування позитивного іміджу

країн у європейському і світовому просторах вищої освіти.

Заклади вищої освіти несуть основну відповідальність за якість освіти та її забезпечення (Quality assurance, QA). Отже, національні системи QA реагують на очікування суспільства, організаційні і процесуальні зміни в інституційних політиках забезпечення якості; підтримують розвиток культури якості на всіх рівнях; враховують потреби та очікування студентів і всіх інших стейкхолдерів.

Аналіз джерельної бази, зокрема звітів агенцій щодо виконання стандартів забезпечення якості, дозволив дійти висновків про різноманітність зовнішнього контексту та підходів щодо забезпечення якості у країнах Південної Європи.

Багатогранність у нашому розумінні означає

різні соціокультурні контексти розвитку ВО, множинність підходів щодо реалізації концепції забезпечення якості у частині визначених процедур, параметрів, виражених результатів за критеріями оцінювання діяльності. Зауважимо, що Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG, 2015) є методологічною основою реалізації освітньої політики щодо забезпечення якості у досліджуваних країнах.

Європейські практики зовнішнього забезпечення якості вищої освіти. Місія Грецької агенції із забезпечення якості і акредитації (HQA) полягає у проведенні у ЗВО регулярної процедури акредитації систем внутрішнього забезпечення якості (IQAS) і навчальних програм для трьох циклів вищої освіти.

Акредитація – це процес зовнішнього оцінювання, що базується на конкретних, заздалегідь визначених, міжнародно прийнятих кількісних та якісних критеріях і показниках, які були опубліковані заздалегідь та відповідають ESG 2015 (HQA, 2017, р. 5). Процес базується на таких принципах: доказовості, що забезпечують незалежні експерти; повноти, правильності і об'єктивності фактичної інформації; прозорості процесу і результатів; «суттєвого», але не «жорсткого» дотримання стандартів забезпечення якості освітньої програми або внутрішньої системи забезпечення якості (HQA, 2017, р. 5–6).

Основними критеріями акредитації ступеневих програм навчання (ПН) у Греції визначено такі: орієнтація програми (академічна чи прикладна); результати навчання та очікувана кваліфікація відповідно до Національної рамки кваліфікацій (НРК); структура та організація ПН; якість та ефективність навчання; кваліфікація викладачів і якість наукових досліджень; ступінь взаємозв'язку між викладанням та дослідженнями; попит на здобуту кваліфікацію на ринку праці; якість послуг із підтримки навчання та досліджень.

Новостворена Національна інформаційна система забезпечення якості у вищій освіті (NISQA) є сферою відповідальності HQA's. Цей сервіс містить інформацію про якість вищої освіти, бізнес-інформацію; про реєстр експертів, управління акредитацією та внутрішню діяльність (HQA, 2020).

Варто зазначити, що будь-який механізм (як складова системи), задіяний у процесах функціонування інституції, характеризується специфічною структурою, наявністю елементів та зв'язків між ними.

Згідно із Законом Грецької Республіки система забезпечення якості у системі вищої освіти Греції складається з трьох окремих механізмів, діяльність яких регулює HQA. Два механізми функціонують безпосередньо у ЗВО – це внутрішні групи оцінювання (ОМЕА), що відповідають за оцінювання

однієї навчальної дисципліни та/або діяльності структурного підрозділу, а також Інституціональний відділ забезпечення якості (MODIP). Третій (зовнішній) механізм представлено Грецькою агенцією із забезпечення якості і акредитації (HQA) (Law 4009/2011).

ОМЕА здійснює моніторинг зворотного зв'язку з учасниками освітнього процесу (викладачі – здобувачі ВО) і випускниками програм; інформує адміністрацію та академічний персонал про результати моніторингу, інтерпретує їх та пропонує внесення змін до компонентів освітньої програми (навчальних дисциплін) за результатами проведених консультацій.

MODIP – це уповноважений Радою закладу вищої освіти суб'єкт забезпечення якості вищої освіти на інституційному рівні. MODIP відповідає за розвиток, організацію, функціонування та постійне вдосконалення внутрішньої системи забезпечення якості; підтримує внутрішні системи забезпечення якості; координує процедури оцінювання навчальних підрозділів та інших служб у ЗВО за визначеними стандартами, встановленими критеріями та показниками оцінювання; проводить процедури оцінювання та акредитації навчальних програм. MODIPs співпрацюють з HQA та відповідають за регулярний моніторинг якості та публікацію його результатів на веб-сайті установи (HQA, 2015, р. 10–11).

У Республіці Італія система забезпечення якості – AVA (самооцінювання, періодичне оцінювання і акредитація) – функціонує з 2013 року. Її діяльність спрямована на реалізацію державницьких цілей: забезпечити Міністерству вищої освіти та досліджень (MIUR) впевненість у наданні ВЗО якісних освітніх послуг для задоволення потреб користувачів; запевнити суспільство, що установи несуть відповідальність за використання державних ресурсів для навчання та дослідницької діяльності; поліпшити якість викладання та наукових досліджень в інституціях вищої освіти, дотримуючись ESG 2015 (ENQA, 2018, р. 1).

У кожному університеті Італії визначено суб'єкти управління якістю: інституційна стратегічна рада директорів (CdA); орган, що здійснює контроль за внутрішньою системою забезпечення якості (PQA); групи для внутрішнього контролю за якістю навчальних програм, що складаються з викладачів та представників студентів (CPDS); незалежний відділ оцінювання (NdV), який виконує функцію «містка якості» між внутрішньою і зовнішньою системами, тобто між ВЗО та Національною агенцією оцінювання університетів і дослідницьких інститутів (ENQA Agency Review, 2019, р. 7).

До складу NdV, як правило, входять 6 членів, переважно зовнішніх експертів, серед яких принаймні два експерти з питань якості.

Зазвичай термін каденції експертів становить 4 роки, протягом яких група проводить постійний моніторинг за визначеними параметрами якості, сприяючи, у такий спосіб, вдосконаленню внутрішньої самооцінки, формуванню позитивного іміджу університету як інституції високої культури якості вищої освіти.

Національна агенція оцінювання якості та акредитації у **Королівстві Іспанія** (ANECA) проводить процедури оцінювання, сертифікації та акредитації за допомогою різних програм. Серед них: VERIFICA (програма оцінює пропозиції ступеневої програми, розробленої відповідно до критеріїв ЄПВО); МОНИТОР (моніторинг попередньо акредитованої програми для перевірки виконання умов і аналіз проміжних результатів для покращення професійної підготовки здобувачів); АКРЕДИТА (перевірка виконання заявлених ЗВО умов реалізації програми); SIC (за цією програмою установи можуть отримати, окрім національної акредитації, міжнародний знак якості EURACE для ступеневих програм у галузі інженерії та Euro-Inf – з комп'ютерних наук (ANECA, 2020).

В якості стратегічних завдань до 2023 року ANECA визначила розробку моделі професійної кар'єри викладачів та дослідників за допомогою програм, за якими акредитують науково-педагогічний персонал університетів, визначаючи їх професійну спроможність працювати на різних посадах.

PER – це Рекрутингова програма для обов'язкового оцінювання академічної і наукової діяльності претендентів на посади, які не відносяться до категорії державних службовців: PhD assistant lecturers, PhD lecturers в державних чи приватних університетах. ACADEMIA є програмою оцінювання компетентності та якостей претендентів на посади Senior Lecturer, Professor, які відносяться до категорії держслужбовців. Процедури оцінювання проводять Комітети з відповідної галузі знань.

За програмою CNEAI Національний комітет з оцінки дослідницької діяльності проводить процедуру оцінювання результатів науково-дослідної діяльності викладачів університету та наукових працівників Іспанської вищої наукової ради (CSIC) для надання їм можливість отримувати надбавку за продуктивну діяльність.

На наш погляд, слушною є аргументація Агенції з оцінювання і акредитації у вищій освіті **Республіки Португалія** (A3ES) для визначення перспективної програми діяльності у новому п'ятирічному циклі (до 2025 р.). На переконання експертів, діюча система, яка є дорогою і потребує значних людських ресурсів, не буде потребувати значної фінансової підтримки за умови формування у ЗВО культури якості та інтернаціоналізації (тобто прийняття спільних норм, цінностей, поглядів) мінімальних

стандартів якості, визначених законодавством країни.

Розроблена Агенцією на 2019–2023 роки система оцінювання якості базується на принципах управління ризиками та посилення відповідальності ЗВО за якість освіти. Відтак, посилюється значення результатів інституційних аудитів якості, які проводяться у ЗВО у післяакредитаційний період за визначеними показниками. Вагомим аргументом для визнання ефективної роботи є також наявність в установі належним чином сертифікованих внутрішніх систем забезпечення якості.

Основою для оцінювання / акредитації діючих навчальних програм є звіт з самооцінювання діяльності ЗВО, в якому акцентовано на процесах, які вважаються критичними для забезпечення якості викладання, а також на методології моніторингу щодо покращення якості навчальних і дослідницьких програм (A3ES, 2018, р. 4).

Інституційний аудит включає конкретні площини для аналізу: інституційна політика забезпечення якості (інституційна стратегія забезпечення якості та цілі якості; організація системи забезпечення якості, суб'єкти та рівні відповідальності; документація); ефективність процедур та структур забезпечення інституційної спроможності; викладання та навчання; дослідження та розвиток; взаємодія із суспільством; політика управління персоналом; служби підтримки; зв'язок між системою забезпечення якості та стратегічним управлінням; інтернаціоналізація ВО; участь внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів у процесах забезпечення якості; управління інформацією (її обсяг, актуальність та використання у процесі прийняття рішень); публікація інформації, що стосується зовнішніх стейкхолдерів; моніторинг, оцінка та постійне удосконалення внутрішньої системи забезпечення якості.

Кожна тематична площина оцінюється за допомогою шкали, яка враховує 4-х етапний процес покращення якості у закладі вищої освіти: 1 – недостатній розвиток; 2 – частковий розвиток; 3 – достатній розвиток; 4 – просунутий розвиток (A3ES, 2018, р. 4–5).

Висновки. Обрані для дослідження країни Південної Європи відрізняються національними особливостями інституційних перетворень у сфері вищої освіти, демонструють досвід успішної реалізації освітньої політики ЄПВО, враховуючи національні пріоритети і історичні традиції розвитку вищої школи.

Загальні тенденції визначають напрями динамічних організаційних і процесуальних змін у національних системах вищої освіти: інституалізація систем забезпечення якості (упорядкована нормативна база, структурна організація із визначеними компетенціями і рівнями відповідальності суб'єктів); артикуляція

узгодженості із документами ЄС, національним законодавством, ЄРК, НРК, зі стандартами ESG 2015; висока ступінь інтегрованості у європейські і міжнародні структури, наукова і освітня колаборація за різними напрямками діяльності та\ або для виконання спільних проєктів; адаптація, збалансоване поєднання вітчизняного досвіду і кращих світових і європейських практик для реалізації визначеної місії відповідно до національних пріоритетів; інтернаціоналізація і візуалізація діяльності агенцій у міжнародному освітньому просторі та утвердження меседжів щодо формування культури якості вищої освіти у Португалії, Греції, Іспанії та Італії.

Агенції як уповноважені державами і громадянським суспільством суб'єкти управління якістю забезпечують належну якість персоналу і дотримання соціального виміру у формуванні контингенту студентів; впливають на систему державного фінансування, яка має бути ефективною і прозорою; у межах своїх повноважень розвивають у суспільстві культуру якості вищої освіти, використовуючи прозорі процедури та інструменти якості, адаптовані до національних систем і регіональних умов.

Перспективи наших подальших досліджень полягають у компаративному дослідженні систем внутрішнього забезпечення якості на прикладі іншої групи країн, зокрема Східної Європи.

Література

- Долинська М. Деякі аспекти контролю вищої освіти у країнах Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. № 876. С. 313–319.
- Клімова Г. П. Якість вищої освіти – європейський вимір. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 1 (28). С. 203–210.
- Кондратюк Т. В. ЄС та його регіони: характеристика в контексті пошуку шляхів підвищення ефективності українського суспільства. *Економіка та держава*. 2016. №1. С.10–17.
- Кристопчук Т. Система забезпечення якості вищої освіти: зарубіжний досвід. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки)*. 2016. Вип. № 3–4 (48–49). С. 99–103. DOI: [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016\(3-4\)99103](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016(3-4)99103).
- НАЗЯВО. Місія та стратегія Агентства. 2019. URL: <https://naqa.gov.ua> (дата звернення: 03.03. 2020).
- Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / Укл.: Добко Т., Золотарьова І., Калашнікова С., Ковтунець В., Курбатов С., Линьова І. та ін.; за заг. ред. С.Калашнікової та В. Лугового. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2015. 84 с.
- Формування європейського виміру забезпечення якості вищої освіти в контексті інтернаціоналізації освітнього простору: монографія / за заг. ред. А. А. Сбруєвої. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 254 с.
- Хоружий Г. Ф. Європейська політика вищої освіти: монографія. Полтава: Дивосвіт, 2016. 384 с.
- Цюра С. Методологія порівняльних педагогічних досліджень: принципи. *Педагогічна компаративістика – 2015: трансформації в освіті зарубіжжя та український контекст: матеріали науково-практичного семінару, Київ, 11 червня 2015 р.* Київ: Педагогічна думка, 2015. С. 28–29.
- Шийка О. І. Система забезпечення якості університетської освіти в Австрії : дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01. Дрогобич, 2016. 276 с.
- ANECA. Evaluation Activities. URL: <http://www.aneca.es/eng/Evaluation-Activities> (дата звернення: 15.03. 2020).
- A3ES – Agency for Assessment and Accreditation of Higher Education. URL: <https://www.a3es.pt/en> (дата звернення: 16.03.2020).
- A3ES. Audit of Internal Systems of Quality Assurance. Manual for the audit process. V1.3, December 2018. 21 p. URL: <https://www.a3es.pt/en/accreditation-and-audit/guidelines/audit-internal-systems-quality-assurance> (дата звернення: 17.03.2020).
- EACEA National Policies Platform. Higher education indicators. URL: <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/mobility-scoreboard/scoreboard-indicators-higher-education> (дата звернення: 12.02.2020).
- Education system. Greece. Nuffic. 2 nd edition. Version 2. January 2015. URL: [www.nuffic.nl>documents](http://www.nuffic.nl/documents) (дата звернення: 17.03.2020).
- ENQA. ENQA Agency review: Agency for science and higher education (ASHE). (13 February 2017). 56 P. URL: https://backend.deqar.eu/reports/EQAR/ASHE_External_Review_Report_2017.pdf (дата звернення: 03.03.2020).
- ENQA. ENQA Agency Review: Italian national agency for the evaluation of universities and research institutes (ANVUR). 20 June, 2019. 71 p. URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2019/07/ANVUR-external-review-report.pdf> (дата звернення: 22.03.2020).
- ENQA. External review of the (Italian) National Agency for the Evaluation of Universities and Research Institutes by the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA). March 2018. 6 p. URL: <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2019/07/ANVUR-external-review-report.pdf> (дата звернення: 03.03.2020).
- European Commission /EACEA /Eurydice, 2020. Mobility Scoreboard: Higher Education Background Report 2018/19. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 112 p.

- Eurostat. 05–02–2020. URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjangroup&lang=en (дата звернення: 05.02.2020).
- Eurydice. Greece. 2020. URL: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-33_en (дата звернення: 03.02.2020).
- Higher Education System in Portugal. 2019. URL: <https://www.educations.com/study-guides/europe/study-in-portugal/education-system-7811> (дата звернення: 11.12.2019).
- HQA (The Hellenic Quality Assurance and Accreditation Agency). Guidelines for accreditation. 2017. 29 p. URL: <https://www.adip.gr/en/quality-assurance/accreditation-guide> (дата звернення: 23.03.2020).
- HQA. Report of the Panel appointed to undertake a review of the Hellenic Quality Assurance and Accreditation Agency (HQA) for the purposes of the granting of full membership of the ENQA. 7 March, 2015. 51 p. URL: <https://www.adip.gr/en/about-hqa/the-hqa-quality-policy> (дата звернення: 05.03.2020).
- HQA. Connect to Quality Data Management System. URL: <https://www.adip.gr/en/services/connect-to-quality-data-management-system> (дата звернення: 05.03.2020).
- Landlord. 2019. URL: <https://landlord.ua/news/usia-ekonomika-svitu-v-odnii-diahrami-infohrafika/> (дата звернення: 16.01.2019).
- Law № 4009 of 2011 on the Structure, Operation, Quality Assurance of Studies and Internationalization of Higher Education Institutions, E.K.E.D., 2011, A:195 (in Greek). URL: <https://perma.cc/3YGW-XUCQ> (дата звернення: 15.03.2020).
- Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Registro de Universidades, Centros y Títulos (RUCT). URL: <https://www.educacion.gob.es/ruct/home> (дата звернення 10.03.2020).
- National Agency for Quality Assessment and Accreditation (ANECA). URL: <http://www.aneca.es/eng/Evaluation-Activities> (дата звернення: 15.03.2020).
- OECD Review of Higher Education, Research and Innovation: Portugal. February 21, 2019 OECDiLibrary. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-review-of-higher-education-research-and-innovation-portugal_9789264308138-en (дата звернення: 10.04.2020).
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). 2015. Belgium: EURASHE. 32 p.
- Tsyuk O. Directions of the implementation of the Swedish experience for quality assurance of higher education in Ukraine. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика (серія: педагогічні науки)*. 2019. № 2 (59). С. 78–82. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.2.7882>
- World University Rankings 2020. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world> (дата звернення 10.02.2020).

References

- Dolynska, M. (2017). Deiaki aspekty kontroliu vyshchoi osvity u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Some aspects of control of higher education in the European Union]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriya: Yurydychni nauky*, 876, 313–319.
- Klimova, H. P. (2016). Yakist vyshchoi osvity – yevropeyskyi vymir [Quality of higher education: a European dimension]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*, 28, 203–210.
- Kondratiuk, T. V. (2016). YeS ta yoho rehiony: kharakterystyka v konteksti poshuku shliakhiv pidvyshchennia efektyvnosti ukrainskoho suspilstva [The EU and its regions: the description in the context of finding ways to improve the efficiency of ukrainian society]. *Ekonomika ta derzhava*, 1, 10–17.
- Krystopchuk, T. (2016). Systema zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity: zarubizhnyi dosvid [The quality assurance of higher education system: foreign experience]. *Nepererвна profesiina osvita: teoriia i praktyka (seriia: pedahohichni nauky)*. 3–4 (48–49), 99–103. [https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016\(3-4\)99103](https://doi.org/10.28925/1609-8595.2016(3-4)99103).
- NAZYaVO. Misiya ta strategiia Agentstva [National Agency for Higher Education Quality Assurance. Mission Statement and Strategy] (2019). <https://naqa.gov.ua/>.
- Dobko, T., Zolotarova, I., Kalashnikova, S., Kovtunets, V., Kurbatov, S., Lynova, I., ... Sharov, S.; Kalashnikova, S. & Luhovyi, V. (Eds.). (2015). *Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychnyi ohliad [Development of the Higher Education Quality Assurance System in Ukraine: An Information and Analytical Review]*. Priorytety.
- Sbruieva, A. A. (Ed.). (2019). *Formuvannia yevropeiskoho vymiru zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v konteksti internatsionalizatsii osvitnoho prostoru [Formation of the European Dimension of Higher Education Quality Assurance in the Context of Education Area Internationalization]: monohrafiia*. SumDPU imeni A. S. Makarenka.
- Khoruzhyi, H. F. (2016). *Yevropeiska polityka vyshchoi osvity [European higher education policy]*. Dyvosvit.
- Tsiura, S. (2015). Metodologiya porivnyalnih pedagogichnih doslidzhen: principy [The methodology of comparative pedagogic researches: principles]. *Pedagogichna komparativistika – 2015: transformaciyi v osviti zarubizhzhya ta ukrajinskij kontekst: materiali naukovy-praktichnogo seminaru, Kyiv, 11 chervnya 2015 r.*, 28–29.

- Shyika, O. I. (2016). *Systema zabezpechennia yakosti universytetskoï osvity v Avstrii [Quality Assurance System of the University Education in Austria]: Candidate's thesis*. ANECA. Evaluation Activities. <http://www.aneca.es/eng/Evaluation-Activities>.
- A3ES – Agency for Assessment and Accreditation of Higher Education. <https://www.a3es.pt/en>.
- A3ES. *Audit of Internal Systems of Quality Assurance. Manual for the audit process*. V1.3, December 2018. 21 p. <https://www.a3es.pt/en/accreditation-and-audit/guidelines/audit-internal-systems-quality-assurance>.
- EACEA National Policies Platform. *Higher education indicators*. <https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/en/mobility-scoreboard/scoreboard-indicators-higher-education>.
- Education system. Greece. (January 2015). Nuffic. 2nd edition. Version 2. www.nuffic.nl/documents.
- ENQA (13 February, 2017). *ENQA Agency review: Agency for science and higher education (ASHE)*. https://backend.deqar.eu/reports/EQAR/ASHE_External_Review_Report_2017.pdf
- ENQA. (20 June, 2019). *ENQA Agency Review: Italian national agency for the evaluation of universities and research institutes (ANVUR)*. <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2019/07/ANVUR-external-review-report.pdf>.
- ENQA. (March 2018). *External review of the (Italian) National Agency for the Evaluation of Universities and Research Institutes by the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)*. <https://enqa.eu/wp-content/uploads/2019/07/ANVUR-external-review-report.pdf>.
- European Commission/EACEA/Eurydice. *Mobility Scoreboard: Higher Education Background Report 2018/19. Eurydice Report*. (2020). Publications Office of the European Union.
- Eurostat. (05–02–2020). https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjangroup&lang=en.
- Eurydice. Greece. (2020). https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-33_en.
- HQA (The Hellenic Quality Assurance and Accreditation Agency) (2017). Guidelines for accreditation. <https://www.adip.gr/en/quality-assurance/accreditation-guide>.
- HQA. *Report of the Panel appointed to undertake a review of the Hellenic Quality Assurance and Accreditation Agency (HQA) for the purposes of the granting of full membership of the ENQA*. (7 March, 2015). <https://www.adip.gr/en/about-hqa/the-hqa-quality-policy>.
- HQA. *Connect to Quality Data Management System*. <https://www.adip.gr/en/services/connect-to-quality-data-management-system>.
- Higher Education System in Portugal (2019). <https://www.educations.com/study-guides/europe/study-in-portugal/education-system-7811>.
- Landlord (2019). <https://landlord.ua/news/usia-ekonomika-svitu-v-odnii-diahrami-infohrafika/>.
- Law № 4009 of 2011 on the Structure, Operation, Quality Assurance of Studies and Internationalization of Higher Education Institutions, E.K.E.D. (2011). <https://perma.cc/3YGW-XUCQ>.
- Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. *Registro de Universidades, Centros y Títulos (RUCT)*. <https://www.educacion.gob.es/ruct/home>.
- National Agency for Quality Assessment and Accreditation (ANECA). <http://www.aneca.es/eng/Evaluation-Activities>.
- OECD. *Review of Higher Education, Research and Innovation: Portugal*. OECDiLibrary. (February 21, 2019). https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-review-of-higher-education-research-and-innovation-portugal_9789264308138-en.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). (2015). EURASHE.
- Tsiuk, O. (2019). *Napriamy implementatsii v Ukraini shvedskoho dosvidu shchodo zabezpechennia yakosti vyshchoï osvity [Directions of the implementation of the Swedish experience for quality assurance of higher education in Ukraine]. Nepererвна profesiina osvita: teoriia i praktyka (seriia: pedahohichni nauky)*, 2 (59), 78–82. <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2019.2.7882>.
- World University Rankings 2020. <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2020/world>.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ПОДХОДЫ И ПРАКТИКИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Соколова Ирина, доктор педагогических наук, профессор,
профессор кафедры организации высшего образования, охраны здоровья и гигиены,
Донецкий национальный медицинский университет,
бул. Шевченко, 80, 87500 Мариуполь, Украина, i.v.sokolova1808@gmail.com

В статье на основе анализа широкой базы источников представлен национальный контекст реформ высшего образования в странах Южной Европы (Испании, Италии, Португалии и Греции) в соответствии со стратегией формирования Европейского пространства высшего образования. Охарактеризованы компетенции национальных агентств, описаны общие подходы и процедуры обеспечения качества. Определены тенденции в реализации европейской концепции обеспечения качества высшего образования как направления динамических

организационных и процессуальных изменений в национальных системах высшего образования: институционализация систем, интернационализация деятельности агентств, гармонизация европейских стандартов, критериев и показателей качества. Описаны европейские практики создания систем качества высшего образования, охарактеризованы общие и специфические процедуры внешнего и внутреннего обеспечения качества в странах Южной Европы.

Ключевые слова: аккредитация; высшее образование; обеспечения качества; национальные агентства; образовательные программы; практики и процедуры обеспечения качества; ECTS.

EUROPEAN APPROACHES AND PRACTICES TO ASSURE HIGHER EDUCATION QUALITY

Sokolova Iryna, Doctor of Science in Pedagogy, Professor,
Donetsk National Medical University, Faculty of Medicine № 3,
80 Shevchenka Blvd, Mariupol Campus «DNMU», 87500 Mariupol, Ukraine, i.v.sokolova1808@gmail.com

The article analyzes the national context of higher education reforms in Southern Europe, based on broad source analysis. The author has found out that the countries of Southern Europe (Spain, Italy, Portugal, and Greece) are distinguished by the national peculiarities of institutional transformations in the field of higher education, demonstrate the experience of successful implementation of the EHEA educational policy, taking into account the national priorities and historical traditions of higher education.

A qualitative approach was applied when judging the level of involvement in quality assurance (QA) agencies in Eastern Europe.

To implement the national Laws on Higher Education, harmonized with «Standards and Guidelines for Quality Assurance in the EHEA», agencies & HEIs in Spain, Italy, Portugal and Greece emphasize quality assurance procedures focused on learning, teaching, and research output. The article highlights organizational, content and procedural activities of higher education QA agencies. The competencies of national agencies have been characterized in the article.

Study findings identified the trends in the implementation of the European concept of QA in higher education: the institutionalization of national systems, articulation of consistency with EU documents, national legislation; the scientific and educational collaboration in different fields of activity; internationalization and visualization of the agencies' activities in the international educational space. It is concluded that general trends determine the directions of dynamic organizational and procedural changes in national higher education systems.

Particular attention in the article is paid to the internal QA systems in HEIs under the guidance and with methodological support national agencies provided. The general and specific procedures of external and internal quality assurance in the countries of Southern Europe have been described.

From the material presented in this paper, the following theme may require further attention: examining quality frameworks and quality assurance standards in Eastern Europe.

Key words: accreditation; ECTS; educational programs; higher education; national agencies; quality assurance procedures; quality assurance.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2020

Прийнято до друку 28.05.2020